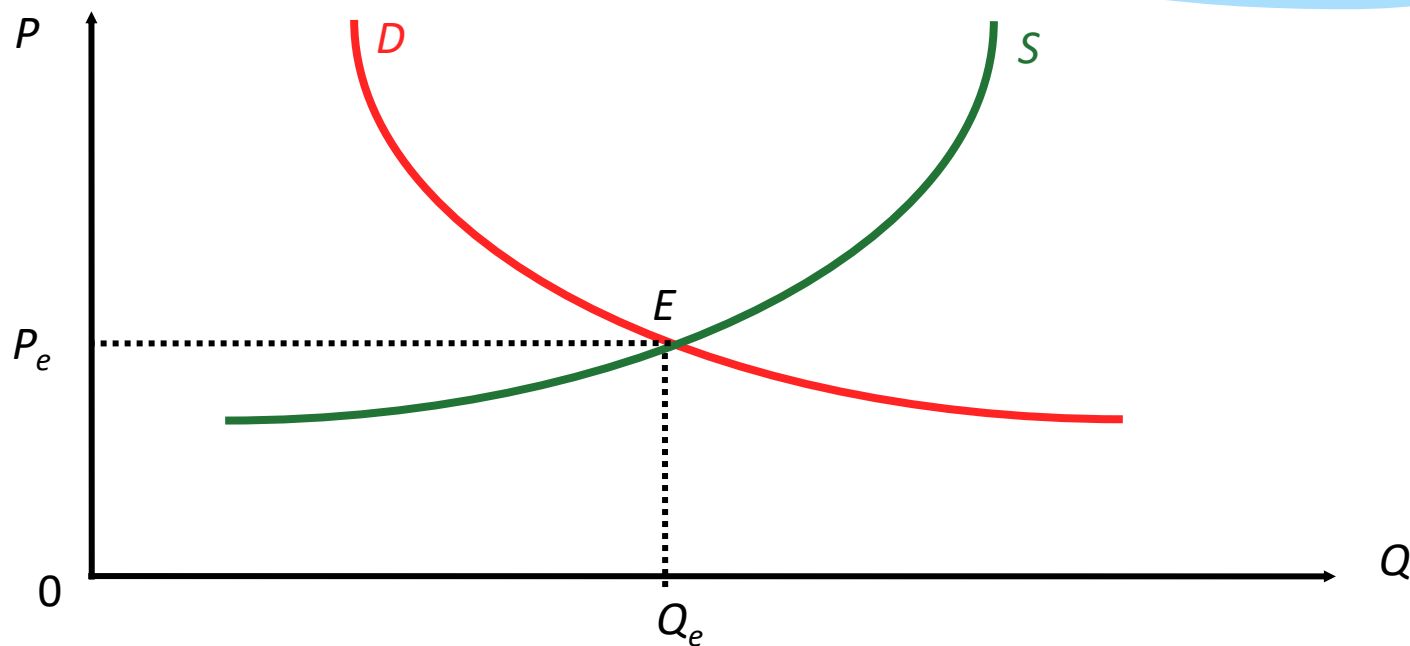

3-мавзу. Бозор мувозанати, максимал ва минимал нархлар

1. Бозор мувозанати ва мувозанат нарх.
2. Бозор мувозанатига таъсир қилувчи омиллар.
3. Максимал ва минимал нархлар, “қора бозор”нинг вужудга келиши.
4. Истеъмолчи ютуғи ва ишлаб чиқарувчи ютуғи.

Бозор мувозанати – бу қайд этилган нархларда неъматга бўлган бозор талабининг шу неъматнинг бозор таклифи миқдорига тенглигини кўрсатувчи ҳолатдир.

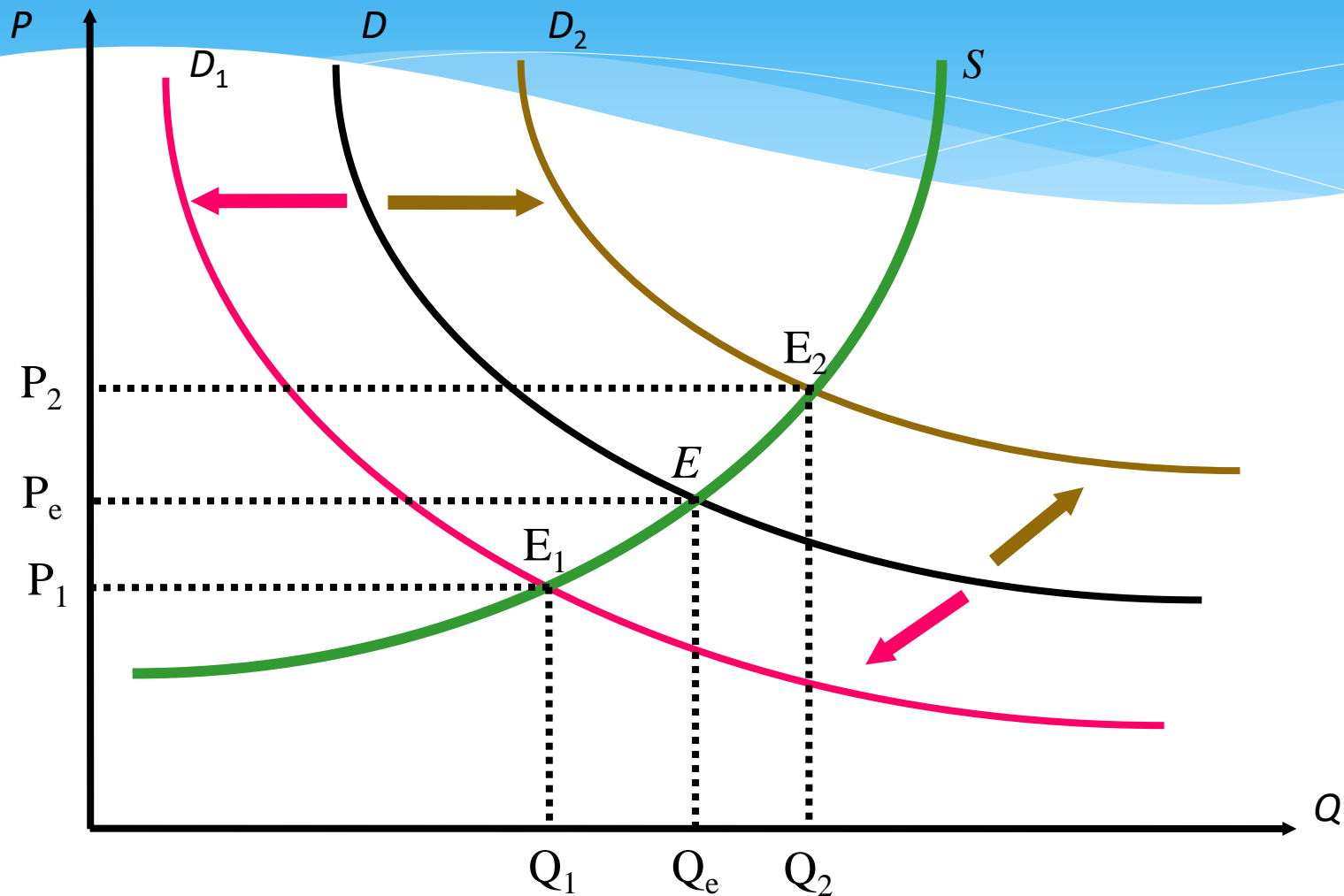

Мувозанат нарх P_e ва мувозанат хажм Q_e

Бозордаги талаб ва таклифнинг ўзгариши, бозор мувозанатининг ўзгаришига олиб келади. Масалан, бозорда талаб ошса (талаб чизиғи ўнгга силжиганда), мувозанат нарх P_e ва мувозанат талаб ҳажми Q_e ҳам ошади. Агар бозорда талаби камайса (талаб чизиғи чапга силжиса), P_e ва Q_e лар ҳам камаяди.

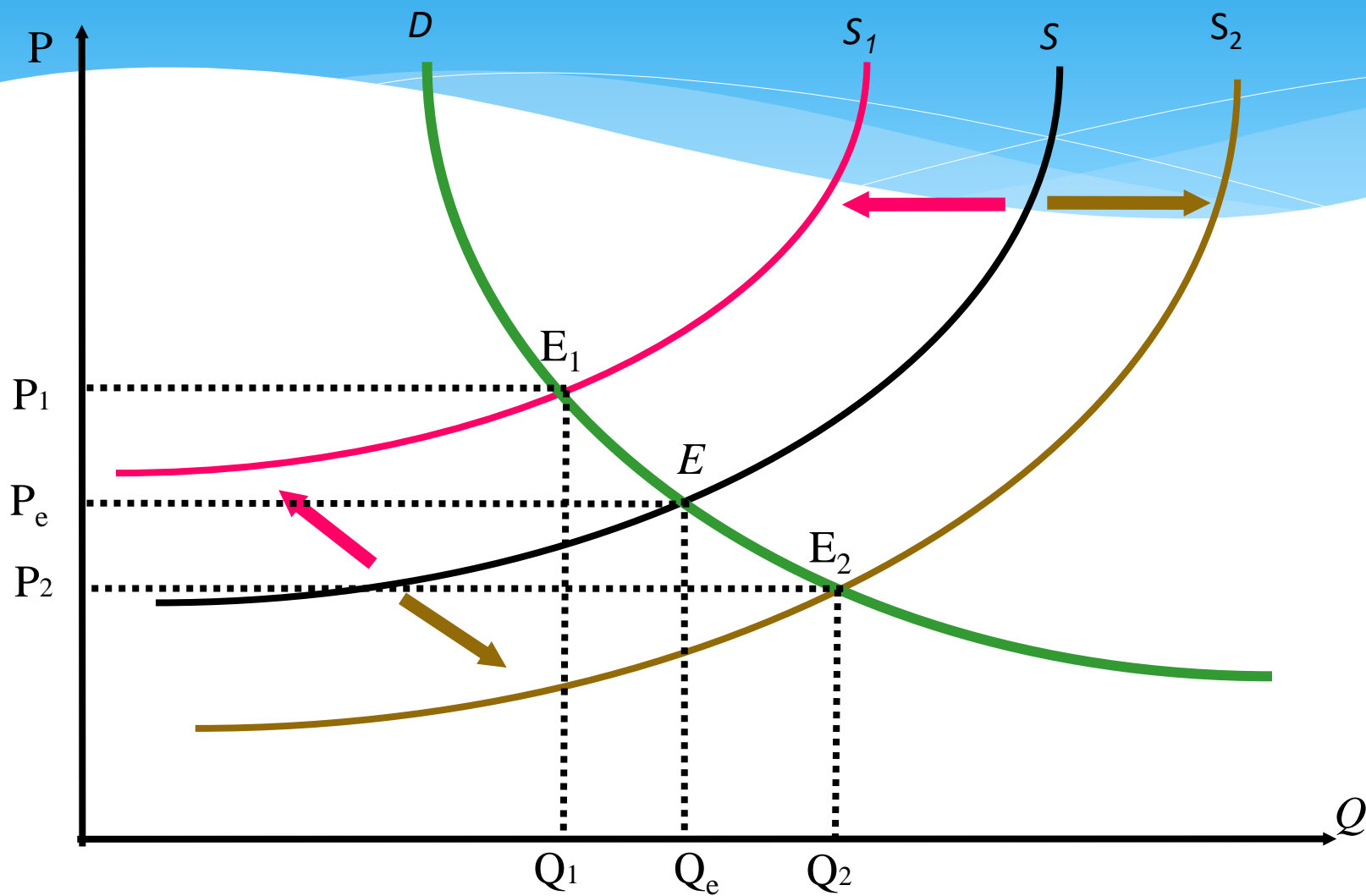
Бозор таклифи ошса (таклиф чизиғи ўнгга силжиса), мувозанат нарх P_e камаяди, мувозанат товар ҳажми Q_e ўсади. Агар бозор таклифи камайса (таклиф чизиғи чапга силжиса), мувозанат нарх P_e ўсади, мувозанат товар ҳажми Q_e ҳам камаяди.

Талаб чизиғининг силжиши

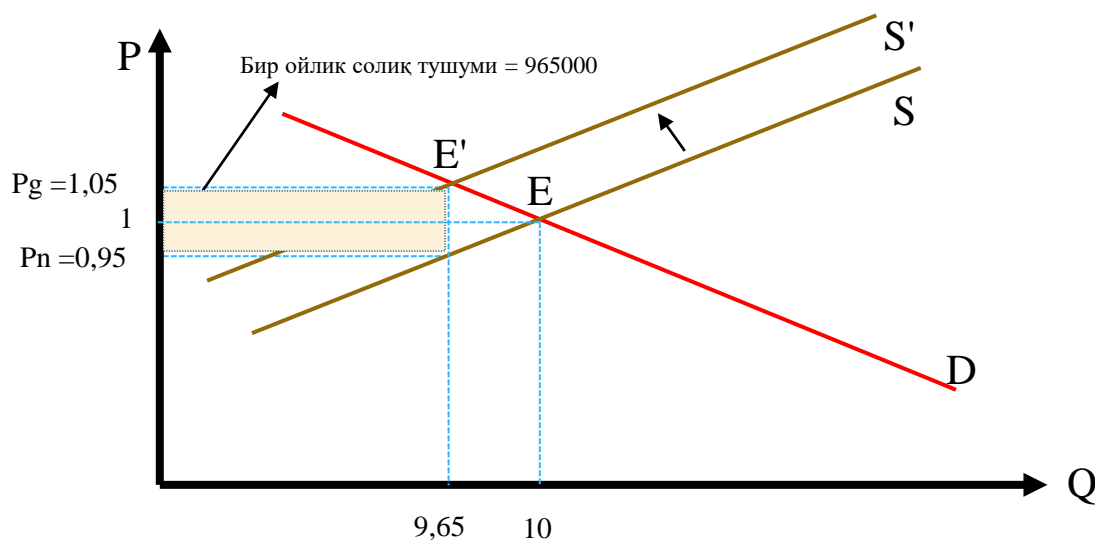
Ёшлар орзу қилади. Қарилар эслайди. Луи Арагон

Таклиф чизиғининг силжиши

Бозор мувозанати

Бозорнинг ҳолати	Талаб ва таклиф ҳажми ўртасидаги муносабат	Бозор нархи
Мувозанат	$Q_d = Q_s$	Мувозанатлашган
Дефицит	$Q_d > Q_s$	Кўтарилади
Профицит	$Q_d < Q_s$	Пасаяди

Тасаввур қиламизки, давлат бинзэнга 10 сўм солиқ (T) белгилади. Айтайлик 1 ойда 10 млн.тонна бинзен сотилади. Ушбу кўрсаткичлар асосида давлат бюджетига оширилган солиқ ҳисобидан 1 млн. сўм маблағ келиб тушади деган хулосага келиш мумкинми?

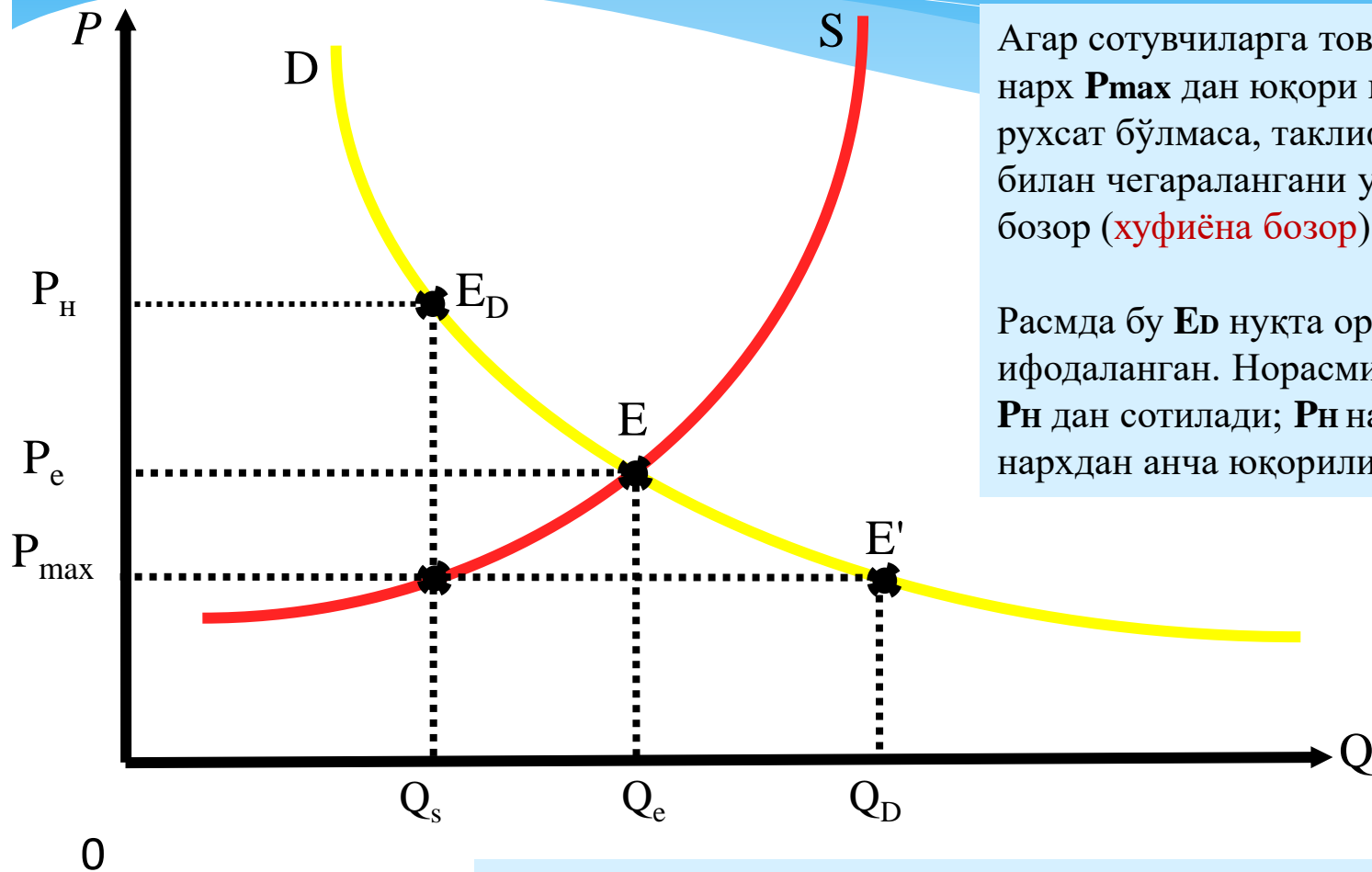
Товарнинг максимал ва минимал нархи

Баъзи вақтларда бозор нархи давлат томонидан ўрнатилади. Нарх максимал дейилади, агар ўрнатилган нарх мувозанат нархдан кичик бўлса ва нархни максимал нархдан юқори белгилаш таъқиқланса.

Максимал нарх баъзи бир маҳсулотларга аҳолини ушбу маҳсулот билан маълум даражада таъминлаш мақсадида давлат томонидан ўрнатилади.

Талаб ва таклиф назариясига кўра, максимал нархнинг ўрнатилиши маҳсулот танқислигига олиб келади.

Товар танқислигини давлат ўз заҳирасидан маҳсулотни бозорга чиқариш йўли билан ечади, яъни ўз заҳирасидан $Q_d - Q_s$ миқдордаги маҳсулотни чиқариб, талаб ва таклифни тенглаштиради.

Агар сотувчиларга товарни максимал нарх P_{max} дан юқори нархда сотишга рухсат бўлмаса, таклиф Q_s миқдор билан чегаралангани учун, норасмий бозор (хуфиёна бозор) вужудга келади.

Расмда бу E_D нуқта орқали ифодаланган. Норасмий бозор нархи P_H дан сотилади; P_H нарх мувозанат нархдан анча юқорилиги аён.

Ошқозон миядан ақллирок. Чунки у қайт қилишни билади.
Мия эса ҳар қандай чиқиндини қабул қилиши мумкин. *Ч.Айтматов*

Маҳсулотнинг нархи P_{\min} минимал нарх дейилади, агар минимал нарх мувозанат нархдан катта бўлса: $P_{\min} > P_e$ (P_e -мувозанат нарх) ва нарх P_{\min} ни пасайтириш мумкин бўлмаса.

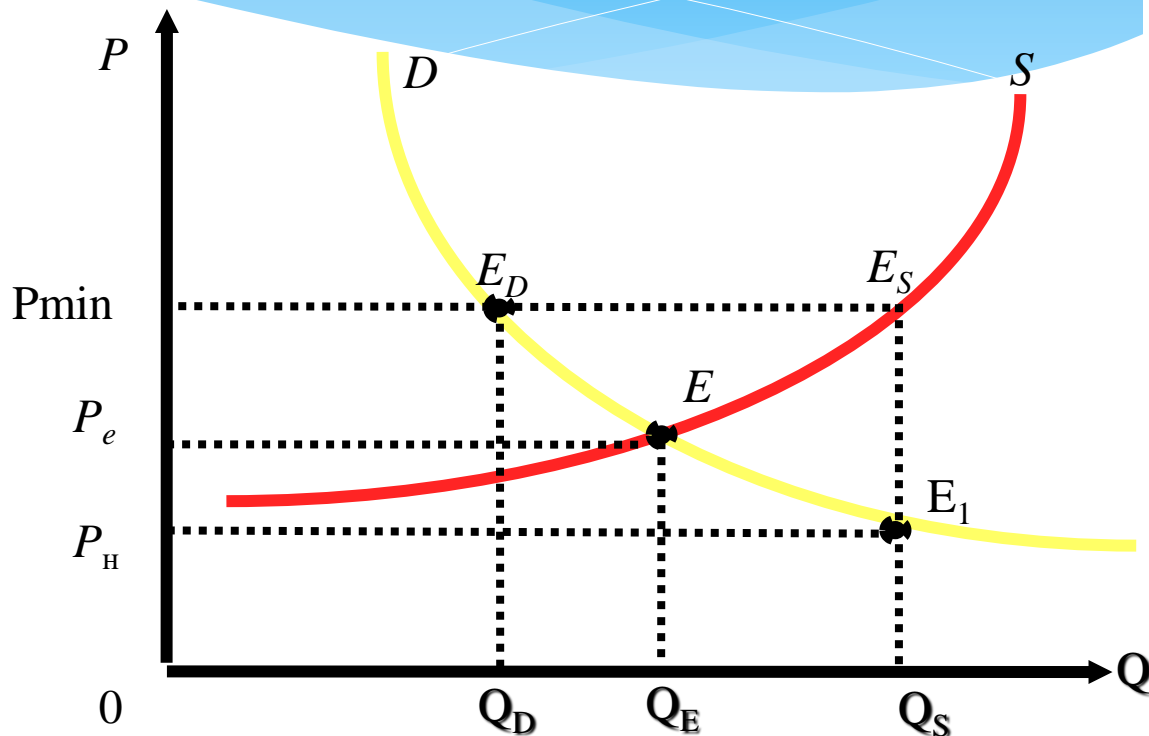
Минимал нарх давлат томонидан ишлаб чиқарувчиларни ҳимоя қилиш учун ўрнатилади.

Минимал нархнинг ўрнатилиши ортиқча маҳсулотнинг вужудга келишига олиб келади ёки маҳсулотлар сотилмасдан омборларда тўпланиб қолишига сабаб бўлиши мумкин.

Бу графикда келтирилган, ортиқча маҳсулот ҳажми $Q_S - Q_D$ га тенг.

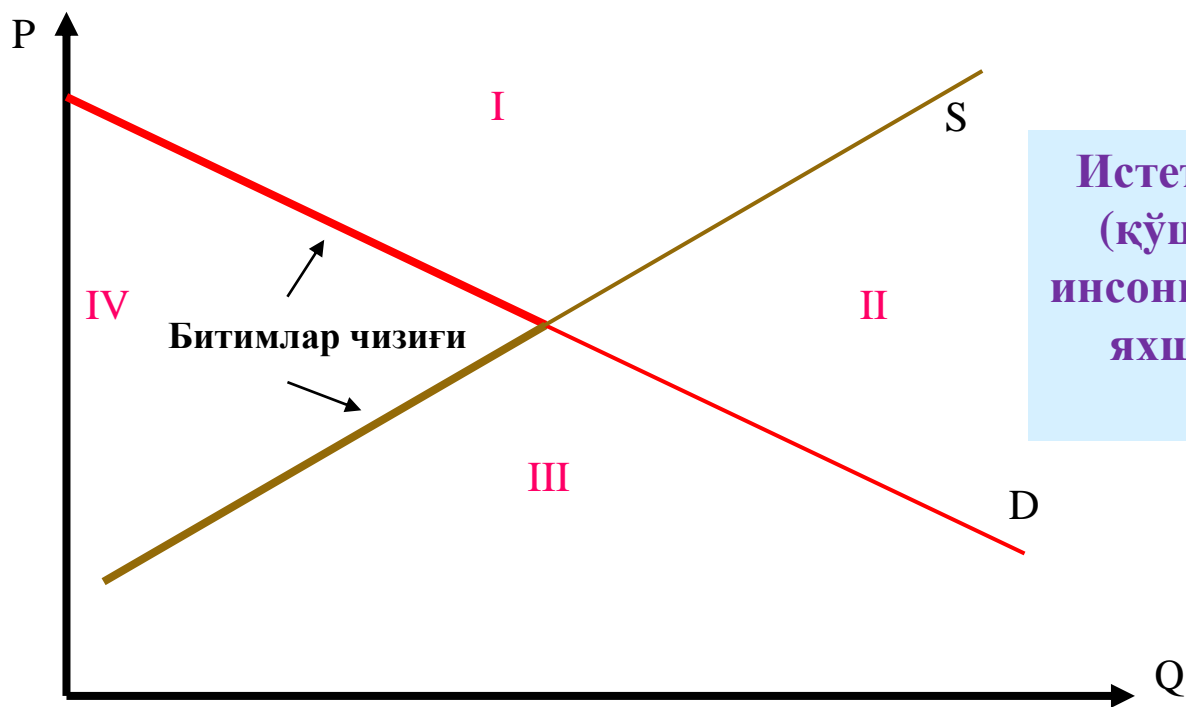
Агар давлат маҳсулотни минимал нархдан паст нархда сотишга рухсат бермаса, бундай ҳолатда ҳам **норасмий бозор** вужудга келади.

Графикдаги E_1 нуқта ортиқча маҳсулотни норасмий равишда мувозанат нархдан паст нархда (P_H нархда) сотилиши мумкин бўлган вазиятни кўрсатади.

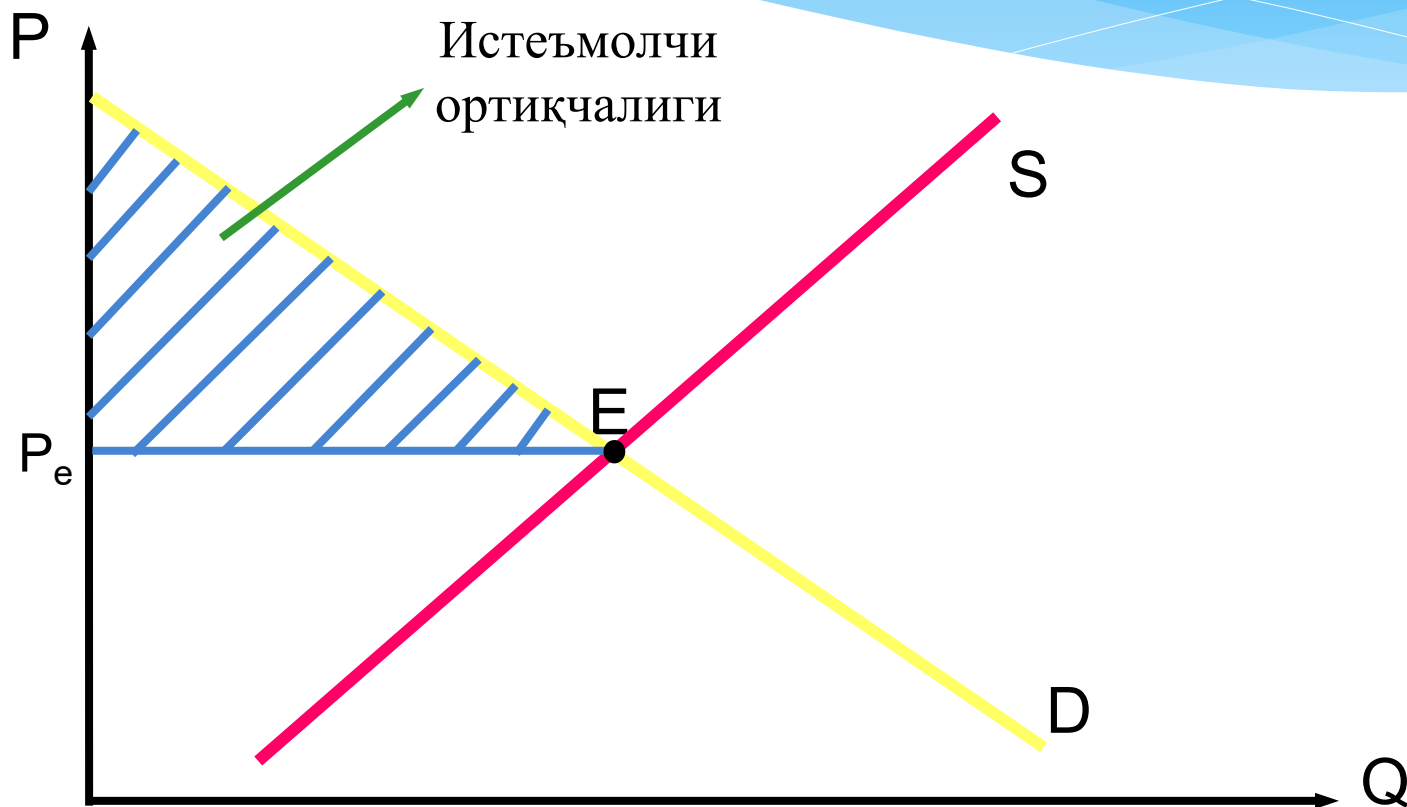
Биз одамни нимани билишига қараб эмас, нимадан қувонишига қараб англаймиз. *Робиндранат Тагор*

Истеъмолчи ортиқчалиги (ютуғи) – истеъмолчи томонидан товарга тўлаши мумкин бўлган максимал нарх билан товарнинг ҳақиқий нархи ўртасидаги фарқни билдиради. Аниқроқ қилиб айтадиган бўлсак, истеъмолчининг товар учун бериши мумкин бўлган максимал нархдан товарни сотиб олишда тўланадиган ҳақиқий нархнинг айирмасига тенг.

Истеъмолчи ортиқчалиги (қўшимча наф) алоҳида инсоннинг қанчалик ўртача яхши яшаётганлигини кўрсатади.

Истеъмолчининг умумий ортиқчалиги – бу талаб чизиғи билан бозор нархи чизиғи ўртасида жойлашган соҳага тенг

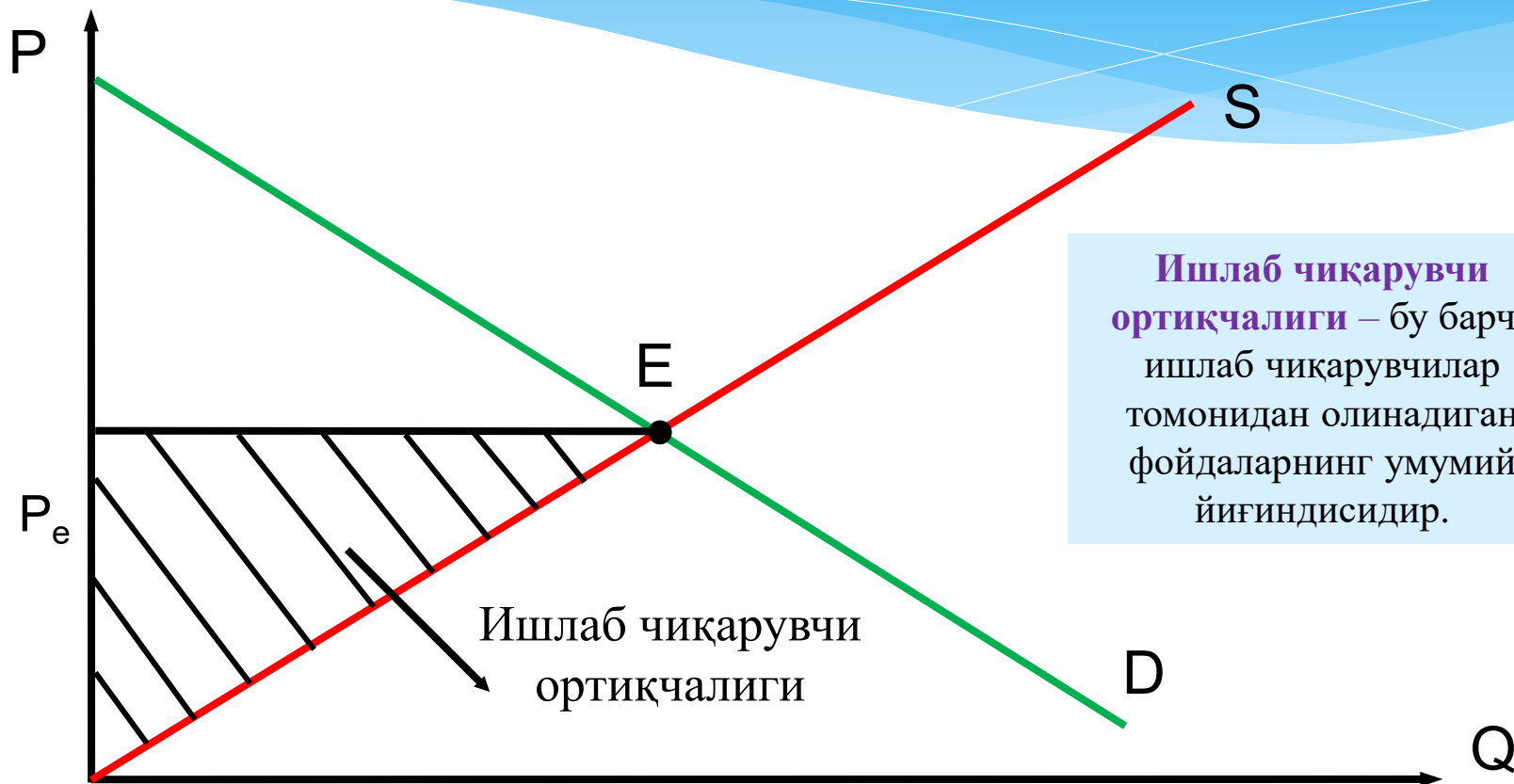
Ишлаб чиқарувчи ортиқчалиги – ишлаб чиқарувчи томонидан олинган умумий манфаатни билдиради. Бир хил ишлаб чиқарувчилар учун бир-бирлик маҳсулот харажатлари бозор нархига тенг бўлса, бошқа ишлаб чиқарувчи учун ушбу харажатлар бозор нархидан кичикдир.

Демак, ишлаб чиқарувчилар ушбу товарни сотишдан фойда, яъни **ортиқча манфаат** оладилар.

Ҳар бир товар учун ушбу ортиқча манфаат товарнинг бозор нархи билан уни ишлаб чиқаришдаги чекли харажат ўртасидаги фарқга тенг бўлиб, уни ишлаб чиқарувчи олади.

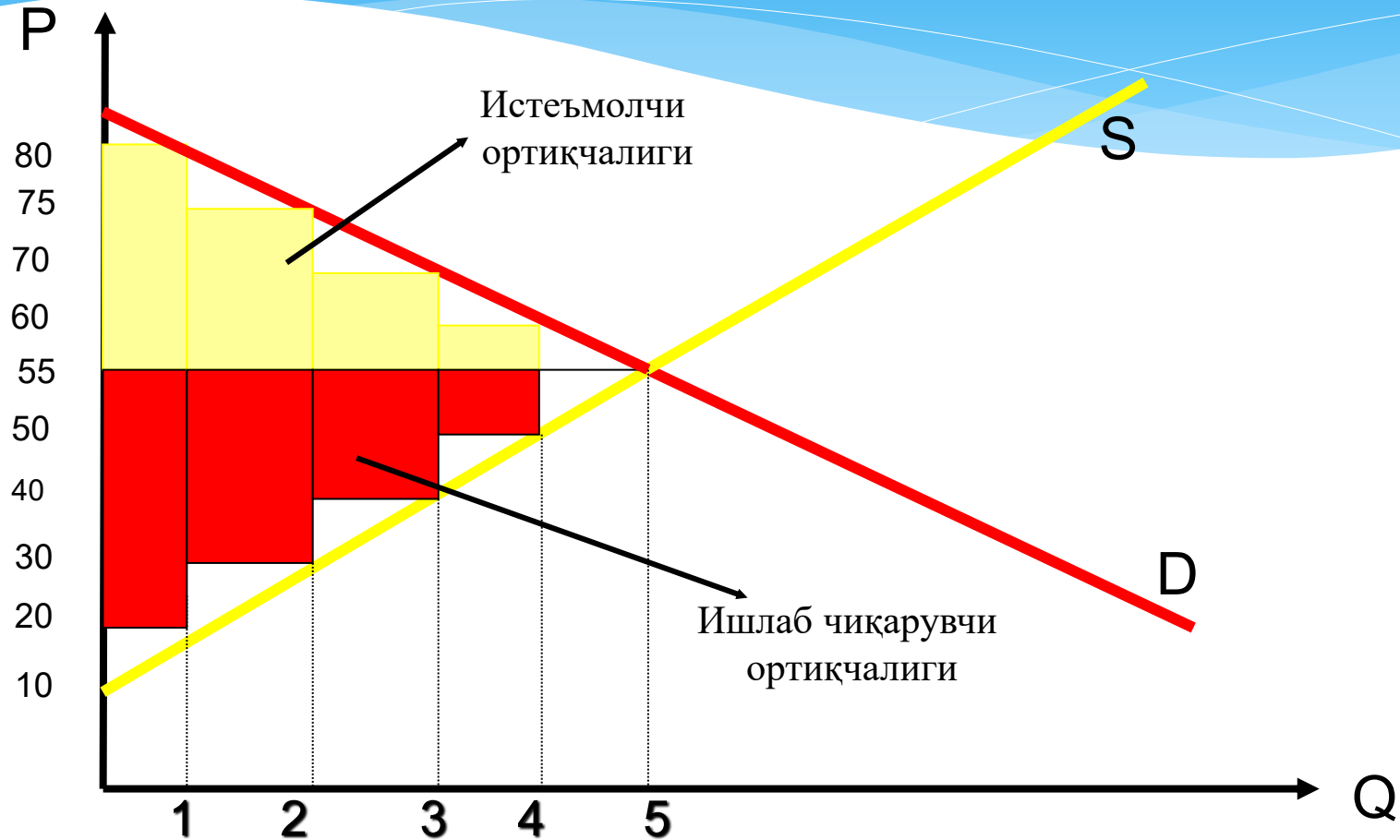
Бу фарқ бир бирлик маҳсулотдан оладиган фойда билан ишлаб чиқаришдаги ҳар қандай рентани қўшилганига тенг.

Бозор учун умумий ишлаб чиқарувчи ортиқчалиги таклиф
чизиғидан тортиб то бозор нархи чизиғигача бўлган оралиқдаги
юзага тенг

Ишлаб чиқарувчи
ортиқчалиги – бу барча
ишлаб чиқарувчилар
томонидан олинадиган
фойдаларнинг умумий
йиғиндисидир.

Истеъмолчи ва ишлаб чиқарувчи ортиқчалиги(ютуғи)

Истеъмолчи ютуғи: $(80-55)+(75-55)+(60-55)+(55-55)=50$ сўм

Уйга вазифа

Бирор товарга талаб функцияси:

$$Q_D = 1200 - 5P$$

таклиф функцияси эса:

$$Q_S = -300 + 2.5P \text{ кўринишида берилган.}$$

Ишлаб чиқарувчилар ҳар бир ишлаб чиқарилган товар учун давлатдан **50 сўм субсидия** олишадиган бўлишди.

Аниқлансин: истеъмолчи ва ишлаб чиқарувчи ютуқлари субсидия берилгандан кейин қандай ўзгаради ва неча сўмга тенг бўлади?

Эътиборларингиз учун
рахмат!